

Оноре де Бальзак: грані, інтерпретація, Україна : зб. наук. праць Міжнарод. наук.-практ. конф., присв. 220 – річчю з дня народж. письменника (Бердичів, 15-16 трав. 2019). - Київ : Люділа, 2019. - С. 134-144.

УДК 821.133.1-6.09(092)

Мазоха Галина Степанівна

Доктор філологічних наук, професор “Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди”

e-mail perejaslav-rada6@ukr.net

«Еліксир мого життя» : жанрово-тематичний поліфонізм листів

О. де Бальзака

У статті комплексно досліджено приватні кореспонденції Оноре де Бальзака до Е. Ганської. Проаналізовано тенденції і закономірності еволюції останніх. Обґрунтовано специфіку жанрово-тематичного поліфонізму листів майстра слова. Запропоновано нові інтерпретації кореспонденцій, які раніше не потрапляли в поле зору дослідників.

Ключові слова: *приватна кореспонденція, лист, жанр, поліфонізм, автокоментар, епістолярна критика.*

Mazokha Halyna Stepanivna

Doctor of philological sciences, professor “Pereiaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University”

e-mail perejaslav-rada6@ukr.net

«Elixir of my life» : genre and thematic polyphony of O. de Balzac letters

In the article the private correspondence of Honore de Balzac to Ye. Hanska is thoroughly investigated. The tendencies and regularities of evolution of the latter are analyzed. The specificity of genre-thematic polyphony of letters of the word master is substantiated. New interpretations of correspondence that previously did not fall into the field of researchers were proposed.

Key words: *private correspondence, letter, genre, polyphony, auto commentary, epistolary criticism.*

Постановка проблеми. Творча особистість О. де Бальзака постійно привертає до себе увагу дослідників. Це пояснюється тим, що письменник не лише не вкладався в рамки свого часу (А. Моруа), а й став творцем справжнього багатогранного мистецтва XIX століття, яке всотало в себе досвід минулого й сучасного йому життя. Він настільки квапився ухопити і відобразити у своїх творах усіх і все, що його подекуди можна “упіймати” на протиріччях, розбіжностях, а іноді навіть дорікнути в недоопрацюванні стилю, у недостатньому психологізмі окремих образів. Проте власне з О. де Бальзаком у мистецтво проникла думка про те, що “все перебуває у зв’язку зі всім”. Йому вдалося створити – вперше у світовому мистецтві – не просто окремі твори, а воістину роман про Францію і XIX століття.

Важливим аспектом для об’єктивного й повного вивчення всього розмаїтого доробку французького прозаїка, його багатогранної духовно-творчої діяльності, є джерельна база, одну з домінуючих ланок якої становлять приватні кореспонденції митця як самостійне й цілком оригінальне творіння його думки. Останні являють собою до певної міри мистецьке явище, оскільки лист, а особливо лист письменника *“існує на межі життя й творчості і вводить нас в атмосферу чогось такого, що більше за літературу, а саме: в автентичність і зв’язаність голосу й екзистенції”*[4, с. 42].

Водночас листи О. де Бальзака, зокрема до своєї майбутньої дружини, з якою він листувався понад чотирнадцять років, є повновартісним джерелом інформації, причому унікальної і неповторної, яка має здатність компенсувати різного роду документальні лакуни, руйнувати стереотипи, верифікувати міфи тощо. Особливої ваги набуває просопографічна інформація (дані про світогляд, характер, душевний та фізичний стан митця у певні часові проміжки, біографічні дані, творчі плани, їх реалізація, досвід аналізу й самопостереження), якої в такому обсязі й з такою послідовністю не вміщують інші види джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення епістолярної спадщини О. де Бальзака зверталися Д. Затонський, С. Савченко, С. Родзевич,

Д. Наливайко, Т. Якимович, О. Чичерін та ін., багатовекторність досліджень яких сприяла увиразненню та осмисленню художньої спадщини письменника. Однак на маргінесах літературознавчого вивчення залишається приватне листування митця, наукове прочитання та коментування якого значно просприяло б розкриттю мистецького доробку О. де Бальзака з різних ракурсів. Потреба такого системного погляду на епістолярій письменника, зокрема, листів до Е. Ганської, виявлення їх жанрово-тематичного поліфонізму і зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Мета наукової розвідки – комплексне дослідження листів О. де Бальзака до Е. Ганської через розкриття жанрово-тематичного поліфонізму останніх.

Виклад основного матеріалу. О. де Бальзак прожив досить коротке життя у співвідношенні з тим, що йому вдалося зробити. Кинувши свого часу виклик Парижу, Франції, майбутньому, він написав на бюсті Наполеона, що зробить те, що не вдалось нікому – завоює світ. Тому вся його письменницька праця тривала на межі людських можливостей. Про це часто йдеться в листах. Зокрема: *“Я працюю вісімнадцять годин на добу, працюю навіть тоді, коли сплю”* [1, с. 309]. *“Я перетворився на машину”* [1, с. 280], *“мої листи, пишете ви, стали короткими. Але ж я працюю так напружено, що в мене не випадає жодної вільної хвилини, навіть, щоб написати лист. Аби покінчити з цією темою, задумайтесь над тим, що я скажу. Вальтер Скотт писав по два романи на рік, і вважалося, що йому у цьому таланить: його плодовитості дивувалася вся Англія. Я ж у цьому році напишу: “Батька Горіо”, “Лілея долини”, “Спогади нареченої”, “Цезаря Бирото”. Я підготую три книги “Філософських етюдів” для Верде. І, врешті, я завершу роботу над третім десятком “Пустотливих оповідань” та “Серафітою”. Але чи залишуся я до наступного року живим, чи збережу здоровий глузд? У цьому я сумніваюся. Часом мені здається, що мозок мій запалюється. Я, напевно, стану жертвою цього безперервного напруження розуму”* [1, с. 281].

Проте, напружений темп роботи не завадив письменнику постійно перебувати в епіцентрі всіх подій і відкриттів сучасності. Наприклад, його

“Передмова” (1841 р.) написана з урахуванням досягнень історії, політекономії, природознавства і літературних течій того часу. Гострі дискусії природознавців (Кюв’є і Сент-Клера) наштовхнули О. де Бальзака на думку про те, що людське суспільство, як і світ тварин, являє собою єдність організмів, в якому кожна жива істота отримує свої певні властивості в безпосередній залежності від того середовища, в якому їй “призначено розвиватися”. *“Проникнувшись цією системою, – писав в одному з листів митець, – я зрозумів, що в цьому сенсі суспільство схоже на Природу”* [1, с. 307]. Однак він ніколи не забував, що людина – істота значно складніша й розвинутіша, адже на її формування впливає не лише природа, а й суспільство. Тому письменник вважає своїм обов’язком зображати чоловіків, жінок і речі, тобто людей і матеріальне втілення їхнього мислення, словом, зображати людину і життя.

Епістолярний діалог О. де Бальзака з Е. Ганською також являє собою своєрідний континуум, безперервний плин життєпису й роздумів митця про літературу, творчість, музику, почуття тощо. Означені листи можна порівняти з періодичними замірами швидкої течії і глибини в різних місцях ріки, береги якої бачили уже не вперше. Йдеться, насамперед, про жанровий та тематичний поліфонізм кореспонденцій письменника, в яких відбито те коло проблем, які були в полі його зацікавлень.

Смисл форми листа усвідомлювався самим О. де Бальзаком у відтворенні його давнішньої структури, у засвоєнні не стільки зовнішніх ознак епістоли, скільки самої її суті: інтимного “ти”, а оскільки лист адресувався коханій жінці – то довірливих інтонацій дружньої розмови, гострого відчуття співрозмовника, особливого слова – слова-звернення. У такій кореспонденції йому вдавалося поєднати опис подій “сучасних”, тих, що щойно відбулися, почуттів, відчутих, пережитих зараз, сьогодні, і водночас вона допускала ретроспективний погляд, “віддаленість” від факту, його “пережитість”. Такий лист, безумовно, вимагав напруги, наснаги, активізував уяву, загострював спостереження, залишаючись при цьому “живою” сторінкою приватного життя. *“Вчора моєму авторському самолюбству було нанесено жорстоку образу, – читаємо в одному з листів. –*

Газета “Сьєкль” відмовилася друкувати “Пьєретту”. Запевняю вас, що це – перлина, вистраждана у період усіх моїх нещасть, адже я увесь – страждання, тому й не дивно, що незважаючи на бажання відправити вам листа, я забув його на бюро. Я тепер забуваю навіть жити”. І далі “Я балатувався в Академію. Сьогодні зняв свою кандидатуру на користь Віктора Гюго, надсилаю вам його автограф із цього приводу” [1, с. 308]. З іншого листа: “Новий вибух лютих нападів змушує мене рішуче відмовитись від думки опублікувати творіння, про яке я вам казав: воно називається “Розлука”, я хотів описати в ньому сімейні стосунки. Я маю намір подати в першому томі “Людської комедії” важливий урок чоловікам, не змішуючи з ним урок для жінок, я збираюся також показати, як, надаючи спочатку надто великого значення життю в товаристві, стомлюючи в ньому і розум, і серце, люди врешті решт приходять до думки, аби відмовитись від того, що їм здавалося колись сенсом усього життя” [1, с. 319].

Як бачимо, листи Бальзака позбавлені будь-якої зовнішньої літературності, властивої для його попередників. Останні, проте, можуть відзначитися підвищеною суб’єктивністю, психологічною емоційністю. Широта зацікавлень, постійна пильна увага до навколишнього світу поєднується в них із дивовижною свободою суджень та оцінок, а висока літературна культура, вишуканість і витонченість афористичних формул із максимальною простотою і природністю вираження. В одному з листів, під час перебування в Мілані, О. де Бальзак зазначає: “Я залишаюся тут і буду писати давно задуману річ, бо зовсім несподівано в мене з’явилося натхнення, до якого я марно апелював ось уже декілька років. Мені ще ніколи не доводилося читати книжку, в якій би описувалося щасливе кохання. Руссо надто насичений риторикою; Річардсон надто резонер; поети надто мальовничі; романісти-оповідачі дуже захоплюються подіями, а Петрарка сильно зайнятий своїми образами і своїми *conceitti*. Він більше думає про поезію, ніж про жінку<...> Відтак, я хочу завершити свою молодість картиною всієї своєї юності, твором, що буде вирізнятися серед інших, книгою, що буде стояти осторонь. Я хотів би

написати її тут. Але прийдеться повертатися до Франції, знову до свого магазину та продавця, що торгує фразами, – тут же я здатен робити тільки начерки” [1, с. 302].

Охоплення в листах О. де Бальзака різних сфер життя, зокрема подієвих, інтелектуальних та емоціональних, зумовлює особливу поліфонічність їх звучання. Створюється ілюзія безпосереднього спілкування, своєрідного доторку до людини, до участі в реальних подіях. Через те особа письменника тут проступає подекуди виразніше й безпосередніше, ніж у його власній творчості. *“Вчора слухав “Симфонію до-мінор” Бетховена. Бетховен – єдина людина, яка викликає в мене почуття заздрості; він наділений божественною силою. Я хотів би бути радше Бетховеном, ніж Россіні чи Моцартом. У фіналі здається, ніби якийсь чарівник відносить вас до казкового світу, де у багатих, розкішних замках зібрано чудові зразки найрізноманітніших мистецтв; на замах його руки відкриваються ворота, які нагадують двері флорентійської каплиці, і перед вашим поглядом постають незвичайні красуні-феї фантазії. Ні, геній письменника не приносить схожої насолоди: те, що ми можемо передати за допомогою пера, має завершення, а Бетховен підносить вас у сфери безкінечності”* [1, с. 289].

Постійна самохарактеристика, виявлення структури свідомості, звернення до адресата різними гранями, створюють один із найважливіших для аналізу епістолярних образів. І це не випадково, адже листи творилися людиною, яка не була простим “реєстратором, фіксатором” подій, що мали місце на той час, а письменником-дослідником, який уже має і сформовану певну думку щодо вчинків людини і віднаходить рушійні сили суспільства. Доречними тут будуть слова англійського письменника У.-С. Моема, який у своєму творі “Театр”, присвяченому актрисі Джулії Ламберт, писав: *“Митець завжди і всюди працює, щоб звільнити свою душу... Всі гріхи і божевілля, нещастя, що випали на його долю, самотність, хвороби, розбиті мрії, приниження – усе це він здатен перетворити на матеріал і перемогти... З усіх людей тільки письменнику надана творча воля”* [6, с. 38].

У листах до Е. Ганської, О. де Бальзак сповідально щирий. Він відверто пише про свої вади, шкідливі звички на кшталт: *“Я глибоко засмучений. Кава мені зовсім не допомагає: вона не взмозі викликати до життя мій дух, який залишився у своїй в’язниці з кісток і плоті”* [1, с. 293]. Або: *“Жорж Санд навчила мене курити кальян і латакьє. Це стало для мене необхідністю. Нове захоплення допоможе мені відмовитися від кави, урізноманітнити збуджуючі засоби, які мені так необхідні під час моєї праці”* [1, с. 298] тощо. “Самокатування творчістю” (Д. Затонський) було продиктоване не стільки необхідністю, скільки бажанням письменника пізнати діалектику розвитку людини і суспільства у їх нерозривному взаємозв’язку. Останнє обов’язково включає в себе поняття синтезу, без якого поставлене завдання глибинного пізнання дійсності було б просто неможливим. *“Прийти до синтезу шляхом аналізу, - пише Бальзак, - описати й зібрати воєдино основні моменти життя, ставити важливі проблеми і накреслювати їх рішення – словом, відтворювати риси воістину грандіозного обличчя своєї доби, зображаючи характери його представників”* [1, с. 310]. Водночас точно, без позерства, митець оцінює й свої переваги, підкреслюючи власну незалежність, самостійність і самодостатність, спроможність дивитися й оцінювати людей і події. *“Сила має бути цілісною; я впродовж семи років боровся з нещастям і переміг його; прагнучи завоювати першість у літературі, я щоночі сідаю за роботу, відчуваючи в собі волю, ще більш загартовану, ніж напередодні; тому я гадаю, що маю право вважати себе сильним. Непостійність, зрадливість для мене – свого роду речі недосяжні. <...> Бог створив мене, щоб я вдихав аромат квітів, а не зловонну багнюку. Навіщо я стану опускатися до низьких вчинків? <...> Ми живемо в добу розуму. Земні володарі, носії грубої сили, відходять. Виникає світ думок, і в ньому будуть зустрічатися свої Пізарро, Кортеси і Колумби. У цьому всесвітньому царстві думки виявляться свої володарі. Людина ж, якій властиве схоже честолобство, не здатна ні на нищий вчинок, ні на дріб’язковість. Ні на що не йде стільки часу, скільки на всілякі дрібниці”* [1, с. 275].

Для того, аби вести “безперервний” діалог із адресатом, у кореспонденціях О. де Бальзака не існує якоїсь певної закономірності. Його листам властива вільна побудова. Цю особливість А. Єлістратова називає “багат шаровістю” [3, с. 28], Н. Степанов “мозаїчністю, строкатістю склеєних шматків” [7, с. 62], У. Тодд “паратактичною структурою” [6, с. 52]. Ми, у своїй розвідці, послуговуємось терміном американського дослідника, оскільки саме означений термін найточніше виражає специфіку кореспонденцій французького письменника.

Паратактична структура листів О. де Бальзака до Ганської обумовлена декількома факторами. З одного боку, кореспонденція могла писатися поспіхом, або автор відволікався на інші справи. З іншого – митець намагався охопити досить широке коло подій і явищ, які мають місце не лише в особистому житті, а й у літературі, музиці та й у світі загалом. І це є цілком зрозуміло, адже епістолярний жанр відзначаючись широтою охопленого матеріалу, ідентифікує природній хід думок автора, фіксуючий іноді цілий каскад останніх. Про це свідчать листи датовані 26.X.1834 р., 23.VIII. 1835 р., 8.VII.1837 р., 7.XI.1837 р. тощо. Навіть побіжний аналіз листів письменника дозволяє стверджувати, що його кореспонденції відзначаються тематичним розмаїттям, адже ступінь прагматичної спрямованості листування залежить від ступеня активності адресата презентувати себе. Чим вища інформативність епістоли, тим більше її прагматичне спрямування на відповідну дію адресата. Незважаючи на те, що кожна кореспонденція письменника адресована до конкретної особи, пов’язана із попереднім листуванням, Бальзак був не тільки вільний у виборі тематики, але й у її інтерпретації, через те й діапазон “спілкування” у нього дуже різноманітний.

У листах О. де Бальзака до Е. Ганської ми виокремлюємо теми наскрізні й епізодичні. До перших належать ті, що є центральними, вузловими й звучать, як правило, у кожній кореспонденції. До них можна зарахувати: інтимну, літературної творчості, літературної критики, філософії життя тощо. Епізодичні ж теми, на наш погляд, продиктовані обставинами, в яких перебуває митець, у

них – подробиці щоденних клопотів, побутові новини і т. ін. Інтимна тематика в листах до Е. Ганської сприяє прочитанню останніх як “ліричної сповіді”: *“У моїх листах, – пише О. де Бальзак, – ти знайдеш тільки себе і моє невичерпне кохання. <...> Для мене в світі немає більше жінок, окрім тебе. Я щасливий вірою в своє кохання, тим великим, що ввійшло в моє життя, щасливий жити вічністю нашого почуття, хай навіть обмеженого в часі, але все ж вічністю для нас. <...> Я відчуваю, що кохатиму тебе вічно, щодня я відчуваю в своєму серці ще більш сильне почуття, ніж напередодні, кожного дня я шепочу тобі все нові ніжні слова, із кожним днем ти мені подобаєшся все більше й більше, з кожним днем ти все більше заповнюєш моє серце”* [1, с. 264]. *“Коли надходять ваші листи, я накидаюсь на них, я змагаю від бажання порозмовляти з вами; я смакую ними лише при повторному прочитанні, а воно залежить від витівок долі. Коли мене щось пригнічує, я звертаюся до них; я дістаю красиву шкатулку, де зберігається мій еліксир життя, і знову живу враженнями минулого”* [1, с. 277-278].

І так майже в кожному листі: шквал почуттів, злива ніжності, трепетне ставлення до коханої в кожному слові. Не дивлячись на розлуку, відстань між обома дописувачами не збільшувалась. Епістоли засвідчують таку багатогранність почуття О. де Бальзака, коли кохання породжує чуттєвий рівень сприймання об’єкта власної зацікавленості. Певна неквапливість оповіді, коли не оминається жодна варта уваги деталь, набуває особливої ваги, не лише відбиваючи якісь певні реалії, а й матеріалізує настрій. Водночас за описом усього відчувається, що “головні події” відбуваються саме в душі О. де Бальзака. *“Хто каже “кохання”, каже “муки” – муки очікування, боротьби, розлуки, протиріч. Кохання уже само по собі драма, піднесена й патетична. Щасливе кохання мовчазливе”, – зізнається митець* [1, с. 327]. До найглибиннішого пласту в листах до Е. Ганської входить самоаналіз, розкриття потаємних механізмів його особистої вдачі, те, що поза листами не могло бути висловлене, винесене, почасти й усвідомлене. Означені кореспонденції О. де Бальзака вводять у потаємний, загалом недоступний для чужих очей світ

індивідуальної авторської психології. Зародження задуму, перевтілення зовнішніх вражень – життєвих, мистецьких, характер реакції, інтенсивність спогадів – саме в листах віднаходимо багатий матеріал для розуміння цих невидимих, але дуже важливих процесів.

Ще однією наскрізною темою у всіх листах Бальзака виступає тема літературної творчості. Про це йдеться в кожному листі, про це наголошується постійно. *“Письменнику належать усі форми творчості; йому – стріли іронії, йому – ніжні легкі слова, що падають м’яко, як сніг на вершини гір, йому – театральні персонажі, йому – велетенські лабіринти казок і вигадок, йому – всі квіти, йому – всі колючки; він нап’ялює на себе різний одяг, проникає в глибину усіх сердець, відчуває всі пристрасті, уміє збагнути всі забаганки й зацікавлення. Душа письменника прагне до світу й відображає його”* [1, с. 330]. Маючи намір створити *“Людську комедію”* на кшталт *“Божественної комедії”* Данте, яка мала ввібрати в себе великі цикли романів, письменник зазначає: *“Мій твір має ввібрати в себе всі типи людей, усі суспільні стани, він повинен утілити всі соціальні зрушення таким чином, щоб жодна життєва ситуація, жодна особа, жоден характер, чи то чоловічий, чи жіночий, жоден образ жодна професія, ні будь які погляди, жодна французька провінція, ні будь-що з дитинства, старості, зрілого віку, з політики, права чи військових справ не виявились би забутим”* [1, с. 324]. А в передмові до *“Людської комедії”* додав: *“соціальні зрушення”, “історія людського серця”* і ще дуже багато аспектів пізнання буття, які треба осмислити в системі образів його творіння. І створений багатою уявою Бальзака (а Шарль Бодлер називав його фантазером) світ жив, народжувався і помирав, витворюючи дивний калейдоскоп реальної психології цілого суспільства.

У листах до Е. Ганської наявні й критичні зауваги та міркування О. де Бальзака про літературну творчість. Тут не йдеться про епістолярну літературну критику як таку, що передбачає аналіз літературних явищ, їх усебічний розгляд. Митець переважно схоплює емоційно-сміслову ядро твору, не розчленовуючи його критичним скальпелем аналізу. Такі критичні зауваги

мають переважно цілісний характер, в якому переважає безпосередньо-інтуїтивне синтетичне начало. “Жак”, – пише О. де Бальзак в одному з листів, - останній роман пані Дюдеван, - це порада назойливим чоловікам вдаватися до самогубства, аби тим самим надати своїм дружинам свободу. Така книга не є небезпечною; ви написали б удесятеро краще, якби надумали створити роман у листах. Це від початку і до кінця порожній і фальшивий твір” [1, с. 270]. “Я цілком згоден з тими, хто любить Мюссе; так, це поет, якого сміливо можна поставити вище за Ламатріна й Віктора Гюго; але це ще не є остаточною істиною” [1, с. 272]. “Гете був не тільки видатним поетом, але й премилим жартівником й дуже тонким критиком” [1, с.328]. А. Бейлю він із захватом зізнається: “Я уже прочитав опублікований у “Конститусьйонелі” уривок з “Обителі”, який ввів мене в гріх заздрості. <...> Щиросердечно зізнаюся вам у цьому. Створена вами картина гідна Боргоньона в Вувермана, Сальватора Роза і Вальтера Скотта” [1, с. 306]. Цікавими є його судження й про творчість Жорж Санд: “Вона говорить про свою творчість те ж, що і я про неї думаю, хоч я їй про це нічого не сказав: у неї немає сили узагальнення, немає дару композиції, уміння досягати життєвої правдивості, вона не володіє мистецтвом патетики, але вона прекрасно володіє стилем, хоч не вповні володіє французькою мовою. Усе це власне так. Вона, так як і я, насміхається над своєю славою і глибоко зневажає публіку, називаючи її Gimento” [1, с. 297]. З окремими думками можна погодитись, окремі не викликають схвалення.

У листах до Е. Ганської наявний також і автокоментар, тобто “висловлювання письменника про власну творчість” [5, с. 197]. Така критична оцінка створеного є, на думку Л. Вашків, “природнім наслідком самовираження” [2, с. 86] і допомагає “читачам краще зрозуміти автора, а авторові краще усвідомити себе” [5, с. 198]. На наш погляд, листовні самооцінки і коментарі О. де Бальзака свідчать про його прагнення об’єктивно оцінити написане, а також визначити роль і місце власних творів у літературі. Такі автокоментарі, що подекуди набувають ознак саморецензії, зустрічаються в кожному листі. Йдеться про намагання простежити внутрішні спонуки до

творчості, аналіз процесу художньої реалізації задумів, характер емоційності й образотворення, фактуру слова-образу тощо. *“Сьогодні я завершив “Пошуки Абсолюту”. Дай боже, щоб ця книга виявилась корисною і прекрасною. Я не можу судити про неї, бо надто стомився від роботи і буквально занеміг від ваги задуму. Я бачу її, так би мовити, зсередини. Це майже праобраз сімейного вогнища. Прочитайте також “Невідомі муки”. У них всього сорок сторінок: я писав не більше двох фраз на день. Цілковите волення, без оптимістичного оздоблення... Ці сторінки вміщують так багато думок, у них так багато драматичного, що висловити все це лише зовнішніми засобами неможливо. Але оповідь змусить здригнутися: все, про що я там пишу, – правда. Ще ніколи я так не був захоплений власним твором. Це сильніше, ніж “Гренадьєра”, сильніше, ніж “Покинута жінка” [1, с. 265].*

Висновки. Жанровий пошук у кореспонденціях О. де Бальзака до Е. Ганської виявився і конкретизувався на проблемно-тематичному рівні. Проглядаються у листах природні для автора вузли, довкола яких об’єднуються проблемно-тематичні складники. Виділяються літературно-критичні погляди автора, сповідь (інтимна тема), різноманітна інформація. Присутність означених рис надає листам О. де Бальзака особливої поліфонічності, надаючи останнім також і калейдоскопічного характеру. Усе це свідчить про багатогранність митця та багатство його духовного світу. Водночас подальшого вивчення потребують листи О. де Бальзака до Е. Ганської за стилем та поєднанням у них об’єктивного та суб’єктивного.

Список використаних джерел

1. Бальзак Оноре. Очерки. Письма. Собрание починений в 24 томах. Т. 23. Москва, 1960. 375 с.
2. Вашків Леся. Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі. Тернопіль, 1998. 134 с.
3. Елістратова А. Эпистолярная проза романтиков. Москва, 1973. 351 с.
4. Коцюбинська М. “Зафіксоване й нетлінне”. Роздуми про епістолярну творчість. Київ, 2001. 299 с.

5. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х р.р. XX ст. Київ, 1998. 305 с.
6. Моем С. Театр. Москва, 1982. 430 с.
7. Степанов Н. Л. Дружеское письмо начала XIX века. Москва, 1966. 90 с.
8. Тодд У. М. Дружеское письмо как литературный жанр в пушкинскую эпоху. Санкт-петербург, 1999. 207 с.